

Autoreferat
informujący o zainteresowaniach i osiągnięciach
w działalności naukowo-badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej

Bożena Ryszawska, ur.14.03.1957

1. Podstawowe informacje o kandydatce

Studia na Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu rozpoczęłam w 1976 roku na Wydziale Zarządzania i Informatyki na kierunku Cybernetyka Ekonomiczna i Informatyka, specjalność: ekonometria i statystyka. Na kształt mojej pracy magisterskiej miało uczestnictwo w dwuletnim seminarium magisterskim u prof. dr hab. Marii Cieślak. Atmosfera intelektualna i dyskusje na seminarium dotyczące m.in. globalnych problemów gospodarczych świata oraz reformie gospodarczej w Polsce zaowocowały pracą magisterską *Analiza procesu kształcenia ekonomistów na przykładzie Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*. Praca bazowała na systemowym ujęciu globalnych trendów gospodarczych, społecznych i środowiskowych wyznaczających sposób myślenia o gospodarce i wyzwaniach stojących przed kształceniem ekonomistów na uczelni.

W roku 1981 rozpoczęłam pracę na Akademii Ekonomicznej w rektoracie jako asystent prof. dr hab. Marii Cieślak Prorektora ds. Dydaktyki do spraw reformy kształcenia ekonomistów. W 1982 podjęłam pracę dydaktyczną i naukową w Katedrze Socjologii i Polityki Społecznej i Międzywydziałowym Studium Nauk Politycznych, w którym prowadziłam badania dotyczące transformacji gospodarczej i jej wpływu na kształcenie ekonomistów pod kierunkiem prof. dr hab. Bogumiła Bernasia.

Doktorat po tytule *Kształcenie ekonomistów w szkołach wyższych na tle zmian zachodzących w gospodarce Polski i świata* obroniłam w 1990 roku na Wydziale Gospodarki Narodowej. Promotorem pracy był prof. dr hab. Bogumił Bernaś. Recenzentami prof. dr hab. Maria Cieślak i prof. dr hab. Orczyk. Praca pisana była w okresie transformacji politycznej i gospodarczej w Polsce trwającej od 1989 roku i odpowiadała na zapotrzebowanie nauki i praktyki dotyczące identyfikacji strategicznych kierunków rozwoju gospodarczego w świecie i wynikających z tego wniosków dla Polski w tym dla uczelni wyższych kształcących kadry dla nowej gospodarki. Rada Wydziału zgłosiła wniosek o nagrodę ministra dla mojej pracy.

W latach 1994 - 2000 miałam przerwę w działalności dydaktycznej i naukowej gdyż urodziłam dwie córki i byłam na urlopiach macierzyńskich i wychowawczych.

W lipcu 2000 roku podjęłam po przerwie pracę dydaktyczną i badawczą w Katedrze Zarządzania Finansami Przedsiębiorstwa. Po podziale Katedry Zarządzania Finansami Przedsiębiorstwa w roku

2006 na katedry: Finansów Przedsiębiorstwa i Zarządzania Wartością oraz Finansów Publicznych i Międzynarodowych pozostałam w tej drugiej.

W latach 2005-2010 byłam zatrudniona w Zachodniej Wyższej Szkole Zarządzania i Finansów w Zielonej Górze. Pracowałam na umowę o dzieło w Wyższej Szkole Zarządzania i Finansów we Wrocławiu od 2000 do 2012 roku. Wykonywałam również pracę w ramach umowy o dzieło i zlecenia dla Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu.

Jestem członek grupy roboczej w zespole do spraw społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (CSR) przy Ministerstwie Gospodarki (w latach 2011-2013).

W obecnej kadencji jestem członkiem Rady Wydziału Zarządzania, Informatyki i Finansów.

2. Charakterystyka dorobku naukowego

Od początku pracy naukowej, moje zainteresowania dotyczą dziedziny nauk ekonomicznych, dyscypliny naukowej ekonomia. Podejmowana tematyka badawcza koncentruje się wokół problematyki transformacji gospodarki i koncepcji zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*). W ramach ekonomii zrównoważonego rozwoju podjęłam temat popytowych aspektów zrównoważonego rozwoju, gdyż podażowe aspekty są zdecydowanie obszerniej zbadane. Ze względu na pracę w Katedrze Finansów Publicznych i Międzynarodowych osobnym przedmiotem mojego zainteresowania są finanse publiczne Unii Europejskiej, w tym fundusze strukturalne i zrównoważone finanse (*sustainable finance*).

2.1. Osiągnięcia w pracy naukowej przed uzyskaniem stopnia doktora

W latach 1982-90 przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora obszar zainteresowań naukowych dotyczył w głównej mierze:

1. Analizy zmian zachodzących w gospodarce Polski i świata i implikacji dla przyszłego rozwoju
2. Kształcenia ekonomistów na tle zmian zachodzących w gospodarce Polski i świata.

Opublikowałam cztery artykuły w recenzowanych czasopismach wymienionych w części B wykazu MNiSzW oraz cztery rozdziały w monografiach naukowych. Integralną częścią prowadzonej pracy badawczej było uczestniczenie w trzyletnim Resortowym Programie Badań Podstawowych NR RP III 30, pt: *Unowocześnienie procesu dydaktycznego – model dydaktyk szczegółowych*.

W ramach pierwszego tematu (2.1.1) ukazał się artykuł naukowy w Pracach Naukowych Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu A.I.1.2.4 oraz dwa rozdziały w monografiach A.I.2.4.1., A.I.2.4.4. Wyniki rozważań teoretycznych i praktycznych dotyczących powyższego tematu zapre-

zentowałam konferencjach naukowych krajowych A.II.2a.2. i A.II.2a.3 oraz na konferencji zagranicznej A.II.2b.1.

W drugim temacie (2.1.2.) opublikowałam dwa artykuły naukowe A.I.1.1 i A.I.1.2. oraz dwa rozdziały w monografiach A.I.2.4.2. i A.I.2.4.3. Wyniki badań zostały zaprezentowane na krajowej konferencji naukowej A.II.2a.1.

W latach 1987-1989 roku prowadziłam badania związane tematami zaprezentowanymi powyżej w zespole badawczym Resortowego Programu Badań Podstawowych NR RP III 30, pt: *Unowocześnienie procesu dydaktycznego – model dydaktyk szczegółowych*, Temat X: Planowanie studiów ekonomicznych pod kierunkiem prof. dr hab. Józefa Orczyka z Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. Opracowałam kilka raportów opartych na dogłębnych studiach literaturowych polsko- i angielskojęzycznych w szczególności dokumentach organizacji międzynarodowych i opracowań Komitetu Badań i Prognoz Polska 2000. Raporty te były diagnozami globalnej i polskiej sytuacji gospodarczej i ich implikacjami dla kształcenia ekonomistów. Raporty dotyczyły oceny dotychczasowego modelu kształcenia ekonomistów w Polsce i konsekwencjom jego utrzymania w przyszłości, znaczeniu perspektywy globalnej i lokalnej specyfiki w rozważaniach na temat unowocześnienia kształcenia ekonomistów, tendencjom rozwojowym świata i ich wpływie na kształcenie ekonomistów, oczekiwaniom wobec ekonomistów wynikającym z przemian polskiej gospodarki w latach 1980-88. Raport końcowy z badań określał cele kształcenia ekonomistów. W tamtych latach takie opracowania miały charakter innowacyjny.

Przygotowując pracę doktorską uczestniczyłam w szkoleniu *Kształcenie holistyczne i ekologiczne* w Kushi Institute w Kiental Szwajcarii od 1 kwietnia do 12 maja 1988 roku oraz w stażu naukowym w Instytucie Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego w Warszawie, 15 maja- 30 czerwca 1988.

Za najważniejsze osiągnięcie naukowe sytuujące się w nurcie badań nad transformacją gospodarczą i społeczną zachodzącą w Polsce i świecie w latach osiemdziesiątych oraz jej implikacjami dla kształcenia ekonomistów uważam:

- Zastosowanie podejścia systemowego do diagnozy i analizy zmian zachodzących w gospodarce świata
- Identyfikację głównych globalnych trendów rozwojowych mających znaczenie dla gospodarki Polski
- Ocenę dotychczasowego modelu kształcenia ekonomistów w Polsce i konsekwencje jego utrzymania w przyszłości.

Zwieńczeniem prac związanych z wymienionymi obszarami badań była rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Bogumiła Bernasia *Kształcenie ekonomistów w szkołach wyż-*

szych na tle zmian zachodzących w gospodarce Polski i świata. Recenzentami pracy byli: prof. dr hab. Maria Cieślak z Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu i prof. dr hab. Józef Orczyk z Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. Na jej podstawie decyzją Rady Wydziału Gospodarki Narodowej Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu otrzymałam w 1990 roku stopień doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii. Podstawowym celem rozprawy doktorskiej było odczytanie z cywilizacyjnych przemian świata i Polski konsekwencji dla konstrukcji systemu kształcenia ekonomistów w Polsce. Praca ta wpisywała się rozpoczynającą się w Polsce transformację gospodarczą i polityczną. Była głosem w dyskusji na temat przyszłości gospodarki polskiej, przyszłości edukacji i przyszłości świata.

Do najważniejszych osiągnięć pracy doktorskiej należą:

- Wychwycenie głównych przeobrażeń świata, mających znaczenie dla kształcenia ekonomistów,
- Ocena kształcenia ekonomistów w Polsce w powiązaniu ze zmianami gospodarczymi i politycznymi,
- Podanie zarysu normatywnego modelu kształcenia ekonomistów w Polsce, odpowiadającego zachodzącym zmianom społecznym, politycznym i gospodarczym,
- Analiza jakości kształcenia na podstawie przeglądu treści nauczania wybranych przedmiotów.

Praca oparta była na bogatej i rozległej literaturze zawierającej około 440 pozycji obejmującej raporty organizacji międzynarodowych, raporty Klubu Rzymskiego, prace Komitetu Badań i Prognoz Polska 2000 prognozy ilościowe dotyczące Polski i świata oraz dokumentach źródłowych (akty prawne, schematy organizacyjne, programy nauczania i dane statystyczne). Zastosowano podejście systemowe i interdyscyplinarne.

Konkluzją rozprawy doktorskiej było stwierdzenie:

- nieumiejętności prowadzenia badań w skali globalnej i lokalnej jako przyczynie niepowodzeń polskich reform gospodarczych
- konieczności przewidywań w dłuższej perspektywie niż czynią to zwykle rządy zaabsorbowane pragnieniem utrzymania władzy
- potrzeby uwzględniania w ocenie działalności gospodarczej nie tylko kryteriów rynkowych i wydajności pracy, ale także oceny korzyści i strat ekologicznych i społecznych,
- utrwalaniu się dotychczasowej struktury gospodarki poprzez uzależnianie limitów przyjęć na studia od zapotrzebowania poszczególnych jej gałęzi.

Rada Wydziału wniosowała o nagrodę Ministra Edukacji Narodowej dla mojej pracy.

2.2. Osiągnięcia w pracy naukowej po uzyskaniu stopnia doktora

Po otrzymaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych roku opublikowałam 15 recenzowanych artykułów w czasopiśmie naukowych z listy B ministerstwa, wydałam jedna monografię naukową (habilitacyjną), napisałam 26 rozdziałów w monografiach naukowych i przedstawiłam referaty na 34 konferencjach naukowych polskich i zagranicznych.

Moje zainteresowania badawcze w tym okresie (lata 1990-1993 oraz 2000-2013) można podzielić na główne nurty:

1. Analiza uwarunkowań transformacji gospodarczej i jej konsekwencji dla kształcenia ekonomistów – kontynuacja,
2. Zrównoważony rozwój, analiza aspektów popytowych zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej – (konsumpcja indywidualna, konsumpcja podmiotów gospodarczych i sektora publicznego, zielone zamówienia publiczne),
3. Koncepcja zrównoważonego rozwoju i zielonej gospodarki jako priorytet strategii wychodzenia z obecnego wielowymiarowego kryzysu gospodarczego, społecznego i środowiskowego,
4. Analiza zmian w polityce finansów publicznych Unii Europejskiej, w tym w polityce budżetowej, polityce spójności i wykorzystaniu funduszy strukturalnych,
5. Analiza nowych tendencji w finansach w kontekście zrównoważonego rozwoju (*sustainable finance*).

W latach 1990-1993 kontynuowałam badania dotyczące aktualnego w tamtym czasie zagadnienia jakim jest transformacja gospodarki. Analizy dokonane przeze mnie w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia dotyczące głównych wyzwań rozwojowych potwierdzone są także w moich aktualnych badaniach. Opublikowałam dwa artykuły naukowe B.I.2.1 i B.I.2.2.

Po przerwie spowodowanej urlopami wychowawczymi podjęłam w latach 2000-2013 pracę badawczą w pozostałych tematach (pkt. 2-5). Moją uwagę w szczególności skupiła problematyka zrównoważonego rozwoju w tym strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej i jej implikacje dla gospodarki i życia społecznego oraz polityka ekologiczna UE. Uznałam, że słabo zbadanym jest aspekt popytowy zrównoważonego rozwoju, który obok podaźowego przyczynia się do realizacji celów. Regulacje prawne dotyczące przemysłu i procesu produkcji, energetyki i transportu zasadniczo zmniejszyły presję na środowisko. Proces ten wspierany jest przez powstające instytucje, infrastrukturę, instrumenty podatkowe i finansowe. Analizy naukowej wymagał drugi aspekt czyli popyt na dobra i usługi środowiskowe zgłaszane przez konsumentów szeroko rozumianych indywidualnych, biznesowych i publicznych. Dokonałam identyfikacji obszarów zrównoważonej konsumpcji w odniesieniu do konsumpcji gospodarstw domowych, konsumpcji podmiotów pu-

blicznych wyrażającej się poprzez zielone zamówienia publiczne oraz konsumpcji podmiotów gospodarczych. Analizy pozwoliły stwierdzić, że tworzenie popytu na dobra i usługi środowiskowe wymaga aktywnej polityki państwa. Dokonałam przeglądu i uporządkowałam instrumenty polityki zrównoważonej konsumpcji. Zaproponowałam nowe spojrzenie na rolę i zadania gospodarstw domowych w ramach ekonomii zrównoważonego rozwoju. W tym obszarze opublikowałam artykuły naukowe B.I.1.2.6, B.I.1.2.10 i rozdziały w monografiach B.I.2.4.1., B.I.2.4.2, B.I.2.4.3, B.I.2.4.4, B.I.2.4.5, B.I.2.4.6., B.I.2.4.23, B.I.2.4.24, B.I.2.4.25, B.I.2.4.26. Wyniki badań zaprezentowałam na wielu konferencjach krajowych B.II.2a.1, B.II.2a.2, B.II.2a.3, B.II.2a.4, B.II.2a.8, B.II.2a.14, B.II.2a.19. i międzynarodowych B.II.2b.27, B.II.2b.28, B.II.2b.29, B.II.2b.30, B.II.2b.31, B.II.2b.32.

Istotnym punktem zwrotnym w moich badaniach był ostatni kryzys gospodarczy, który ujawnił narastające nierównowagi w wielu obszarach i uświadomił decydentom politycznym i gospodarczym, że „biznes jak zwykle” jest niemożliwy. Postawiłam sobie pytanie badawcze dotyczące tego jak miałyby wyglądać alternatywny sposób rozwoju gospodarczego i społecznego. Jakie miałyby cele rozwoju? Na czym miałyby polegać transformacja gospodarcza i społeczna? Odpowiedzią okazała się koncepcją zrównoważonego rozwoju i zielonej gospodarki. Stały się one priorytetem strategii wychodzenia z obecnego wielowymiarowego kryzysu gospodarczego, społecznego i środowiskowego. Badania swoje skoncentrowałam na diagnozie sytuacji kryzysowej oraz opisanu jej przyczyn i konsekwencji gospodarczych, społecznych i środowiskowych. Dokonałam identyfikacji głównych priorytetów strategii wychodzenia z kryzysu proponowanych przez podmioty międzynarodowe i regionalne. Zrównoważony rozwój i zielona gospodarka znajdują się w centrum tych strategii. Przedmiotem moich badań stał się proces przejścia od brązowej do zielonej gospodarki, nazywany szerzej w literaturze *sustainability transition*. Problematyce tej poświęcona jest monografia habilitacyjna. Opublikowałam pięć recenzowanych artykułów naukowych B.I.1.2.11, B.I.1.2.12, B.I.1.2.13, B.I.1.2.14, B.I.1.2.15 oraz artykuł popularyzatorski dla studentów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu B.II.1.2. Wygłosiłam referaty na konferencjach krajowych B.II.2a.17, B.II.2a.18, B.II.2a.20, B.II.2a.21, B.II.2a.22, B.II.2a.23, B.II.2a.24, B.II.2a.25 oraz międzynarodowych B.II.2b33, B.II.2b34.

Kolejnym obszarem, o który rozszerzyłam swoje badania są finanse publiczne Unii Europejskiej. Stało się tak ze względu na pracę w Katedrze Finansów Publicznych i Międzynarodowych. Udało mi się połączyć badania dotyczące problematyki zrównoważonego rozwoju z finansami, w wyniku których powstało kilka publikacji dotyczących zrównoważonych finansów. W finansach publicznych dokonują się istotne zmiany związane z pojawieniem się funduszy unijnych i finansowaniem przez nie rozwoju cywilizacyjnego nowych krajów członkowskich. Dokonałam analizy polityki

spójności i strategii Europa 2020 pokazując jakie priorytety strategiczne będą finansowane w nowej perspektywie finansowej 2014-20, które przedstawiłam w artykułach naukowych B.I.1.2.5, B.I.1.2.8, B.I.1.2.9, B.I.1.2.7. Dokonane przeze mnie analizy potwierdzają istotną zmianę kierunku finansowania przedsięwzięć z funduszy unijnych. Większość środków przeznaczona będzie na cele związane ze zrównoważonym rozwojem oraz niskoemisyjną i zasobooszczędną gospodarką. W połączeniu ze środkami publicznymi krajów członkowskich i podmiotów gospodarczych stworzy to znaczącą stymulację dla transformacji w stronę zielonej gospodarki. Rynekowi finansowemu i finansom Unii Europejskiej poświęcone są następujące rozdziały w monografiach B.I.2.4.8, B.I.2.4.9, B.I.2.4.10, B.I.2.4.11, B.I.2.4.12, B.I.2.4.16, B.I.2.4.17, B.I.2.4.21, B.I.2.4.22. Opublikowałam też jeden artykuł popularyzatorski B.II.1.1. pokazujący fundusze strukturalne w nowej perspektywie finansowej 2014-20. Wygłosiłam również referat na temat preferencji finansowania miast jako motorów rozwoju z funduszy strukturalnych na The 63rd International Atlantic Economic Conference 14-18 marca 2007 w Madrycie. Kontynuacją tematu jest współautorstwo publikacji *Cities in the renewed Lisbon Strategy – Wrocław competitiveness growth example* w Wydawnictwie Uniwersytetu w Wilnie (2008). Wygłosiłam referaty poświęcone finansom publicznym Unii Europejskiej w szczególności funduszom europejskim na konferencjach krajowych B.II.2a.10, B.II.2a.11, B.II.2a.12, B.II.2a.13, B.II.2a.15, B.II.2a.16.

Ostatnim charakteryzowanym tematem badawczym jest analiza nowych tendencji w finansach w kontekście zrównoważonego rozwoju (*sustainable finance*). Temat ten obejmuje dwa obszary moich badań problematykę finansów z koncepcją zrównoważonego rozwoju. W badaniach wykazałam, że instytucje finansowe z pozoru neutralne wobec problemu wpływu ich działalności na środowisko ponoszą odpowiedzialność za skutki działania i inwestycje swoich klientów, którym udzielają kredytów. Przedstawiłam klasyfikację bankowości zrównoważonej i dokonałam przeglądu oferowanych przez banki europejskie produktów spełniających kryteria zrównoważonej bankowości i finansów. Wyniki badań przedstawiłam w artykułach naukowych B.I.1.2.4. oraz rozdziałach w monografii B.I.2.4.7, B.I.2.4.14, B.I.2.4.19. Wygłosiłam referaty na konferencji Uniwersytetu Ekonomicznego B.II.2a.6, i Uniwersytetu Zielonogórskiego B.II.2a.7.

3. Charakterystyka rozprawy habilitacyjnej

Przygotowałam rozprawę habilitacyjną pt. *Zielona gospodarka- teoretyczne podstawy koncepcji i pomiar jej wdrażania w Unii Europejskiej*, która uzyskała pozytywne recenzje wydawnicze i została opublikowana w Wydawnictwie Uniwersytetu Ekonomicznego, Seria: Monografie i Opracowania, Wrocław 2013 r. Recenzentami rozprawy byli: prof. zw. dr hab. Bazyli Poskrobko z Uniwersytetu w Białymstoku oraz dr hab. Barbara Kryk, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego.

Przedmiotem rozprawy habilitacyjnej jest problematyka dokonującej się obecnie transformacji gospodarczej związana m.in. z wielowymiarowym kryzysem gospodarczym, środowiskowym i społecznym a w szczególności koncepcja zielonej gospodarki, która jest swoistą odpowiedzią na kryzys. Kryzys ujawniony w 2008 roku określany jest jako najpoważniejszy od lat trzydziestych ubiegłego stulecia. Wielu naukowców określa go mianem złożonego kryzysu systemowego. Jego cechami szczególnymi są wyjątkowa głębokość, skala i zasięg, które uświadomiły, że powrót do sytuacji sprzed kryzysu jest niemożliwy i konieczne jest znalezienie nowego modelu, odpowiedniego do wyzwań gospodarczych, środowiskowych i społecznych XXI wieku. W pracy przedstawiona jest diagnoza aktualnej sytuacji, jej przyczyny i konsekwencje. Zielona gospodarka analizowana jest w pracy jako koncepcja polityczna zgłoszona przez najważniejsze organizacje międzynarodowe i regionalne, ale także jako realnie rosnący sektor gospodarki.

W pracy dokonany został przegląd definicji zielonej gospodarki i zielonego wzrostu. Przeprowadzona analiza międzynarodowych, regionalnych i krajowych dokumentów programowych powstałych po 2008 roku pokazała, że decydenci polityczni dokonali wyboru zielonej gospodarki jako priorytetu i celu, a w polityce społeczno-gospodarczej tworzone są regulacje prawne i wprowadzane instrumenty ekonomiczne i finansowe, wspierające osiągnięcie tego celu.

Zagadnienia podjęte w pracy wydają się istotne z kilku powodów. Pierwszym jest swoisty chaos badawczy, odnoszący się do problemu zielonej gospodarki. Dotyczy to definicji, cech, zasad zielonej gospodarki, a także powiązań zielonej gospodarki, m.in. ze zrównoważonym rozwojem i zielonym wzrostem. Drugi powód związany jest z zieloną gospodarką jako wyzwaniem strategicznym dla Polski, gdyż jako kraj członkowski realizuje ona priorytety Unii Europejskiej jako całości. Trzecim ważnym powodem jest to, że przyjęte w UE dokumenty programowe i dyrektywy oraz preferencje dla zrównoważonego rozwoju i zielonej gospodarki w ramach nowej perspektywy finansowej 2014-2020 mają kluczowe znaczenie dla dalszego rozwoju naszego kraju. Jak pokazują doświadczenia krajów Wspólnoty, zielona gospodarka będzie miała szczególne znaczenie dla rozwoju lokalnego i regionalnego w Polsce. Stan świadomości w samorządach i w przedsiębiorstwach polskich w tej sprawie jest bardzo niski. Do tej pory nie podjęto w Polsce próby przedstawienia koncepcji zielonej gospodarki – próbę tę podejmuje autorka. Czwartym istotnym powodem skupienia się na tej problematyce jest też określenie wpływu zielonej gospodarki na strukturę gospodarki i stymulowanie zrównoważonego rozwoju krajów, a także zarysowanie korzyści, ale też barier związanych z jej wdrażaniem w poszczególnych państwach UE i w Polsce. Interesujące badawczo wydaje się opisanie realnie rosnącego sektora gospodarki i krytyczna refleksja nad jego wpływem na główne wskaźniki makroekonomiczne, jak PKB, bezrobocie, struktura zatrudnienia. Badania i dane statystyczne potwierdzają, że zielona gospodarka zaczyna mieć wpływ na strukturę gospodarki, na

zatrudnienie, na kierunki inwestowania. Ostatnia przemiana gospodarcza, jakiej doświadczyliśmy, związana była z gospodarką opartą na wiedzy, z rolą kapitału ludzkiego, innowacjami, nowymi technologiami. Jednakże wyraźnie zaznaczającym się nowym trendem stają się zielona gospodarka, zielony wzrost, zielona przedsiębiorczość, zielone miejsca pracy. Obserwacja i opisanie przemian strukturalnych związanych ze zrównoważonym rozwojem i wprowadzaniem zielonej gospodarki jest aktualnym tematem badawczym w szczególności na styku nauka-polityka, gdyż z jednej strony politycy potrzebują analizy złożonego systemu gospodarka – społeczeństwo – środowisko, a z drugiej nauka wymaga wniosków i doświadczeń polityki we wdrażaniu praktycznych zmian. W ten sposób zachodzi swoisty proces uczenia się nauka-polityka-nauka, niezbędny w podejściu systemowym, w którym nie da się przewidzieć wszystkich powiązań i uwarunkowań niepewnego otoczenia.

Celem pracy jest przedstawienie koncepcji zielonej gospodarki oraz pomiar i ocena zaawansowania jej realizacji w krajach Unii Europejskiej. Osiągnięcie celu podstawowego wymaga wyznaczenia celów pośrednich.

Pierwszym celem pośrednim jest analiza uwarunkowań gospodarczych, społecznych i środowiskowych, determinujących wprowadzanie zielonej gospodarki. Kryzys finansowy stał się swoistym *opportunity window* do podjęcia szerszej dyskusji na temat cech dotychczasowego modelu gospodarczego, w ramach którego pojawiają się nierównowagi gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Pogląd, że *bussines as usual is impossible* jest podzielany przez coraz więcej podmiotów. Konieczne staje się zidentyfikowanie nowego sposobu myślenia i działania w zarządzaniu dokonującą się zmianą.

Drugim celem pośrednim jest przedstawienie istoty koncepcji zielonej gospodarki jako priorytetu międzynarodowych i regionalnych strategii rozwoju. Organizacje międzynarodowe i regionalne mają istotny wpływ na dokonującą się obecnie transformację gospodarek, polegającą na włączeniu kryteriów ekologicznych i społecznych do wszystkich jej obszarów.

Trzeci cel pośredni to wybranie wskaźników w poszczególnych obszarach i na ich podstawie stworzenie syntetycznego wskaźnika zielonej gospodarki jako narzędzia pomiaru zaawansowania transformacji w stronę zielonej gospodarki, monitorowania jej przebiegu w czasie i dokonywania porównań międzynarodowych. Definicje zielonej gospodarki pokazują różnorodność jej obszarów i celów, mierzonych wieloma zmiennymi, dlatego wybór zmiennych i stworzenie wskaźnika syntetycznego umożliwi wyrażenie złożoności zielonej gospodarki w danym kraju w postaci jednej miary, co w znacznym stopniu ułatwi porównania międzynarodowe i monitoring procesu w czasie.

Czwarty cel pośredni to ocena stopnia zaawansowania transformacji w poszczególnych krajach UE z wykorzystaniem opracowanych narzędzi. Analizie poddanych zostanie 27 krajów, które jako

członkowie Unii Europejskiej realizują wspólną strategię rozwojową i zmagają się do wspólnie określonych celów. Komisja Europejska monitoruje poziom zaawansowania krajów w dążeniu do zasobooszczędnej i niskoemisyjnej zielonej gospodarki. Indeks Zielonej Gospodarki może być jednym z narzędzi pomiaru tego procesu.

Osiągnięcie celów badawczych wymaga opracowania hipotez badawczych, które będą podlegały weryfikacji w toku dalszej pracy. W odniesieniu do celu głównego i celów pośrednich można sformułować hipotezę główną i hipotezy cząstkowe.

Hipoteza główna:

Kraje Unii Europejskiej znajdują się w trakcie transformacji w stronę zielonej gospodarki i możliwy jest pomiar zaawansowania tego zjawiska.

Hipotezy szczegółowe:

1. Wdrożenie koncepcji zielonej gospodarki jest odpowiedzią na kryzys gospodarczy, społeczny i środowiskowy.
2. Można wyróżnić cechy wspólne różnych definicji zielonej gospodarki proponowane przez instytucje międzynarodowe i na ich podstawie wyodrębnić jej zakres, cele i obszary.
3. Wskaźniki środowiskowe, społeczne i gospodarcze dopasowane do obszarów zielonej gospodarki wybranych w oparciu o jej definicje umożliwią stworzenie syntetycznego Indeksu Zielonej Gospodarki,
4. Indeks Zielonej Gospodarki umożliwia pomiar poziomu realizacji celów zielonej gospodarki w każdym z krajów Unii Europejskiej, a także grupowanie krajów, dokonywanie porównań międzynarodowych i obserwowanie zmian w czasie.

Metodą analizy, wykorzystaną w pracy do diagnozy i opisu dotychczasowego systemu gospodarka – społeczeństwo – środowisko, a także do zaprezentowania nowego alternatywnego modelu zielonej gospodarki i sposobu jej wdrażania, jest podejście systemowe. Podejście systemowe pozwala opisać strukturę systemu, relacje i powiązania między jego elementami. Zielona gospodarka, opisywana w pracy, jest systemem złożonym, który podlega ciągłym zmianom i przystosowaniom, charakteryzuje się wewnętrzną dynamiką, wynikającą ze struktury systemu, tworzy sprzężenia zwrotne. W tej sytuacji analiza systemowa pozwala uchwycić wszystkie wymienione aspekty. Zastosowana w pracy analiza systemowa obejmuje identyfikację powiązań pomiędzy badanymi systemami: gospodarką, społeczeństwem i środowiskiem, wybór problemu i identyfikację zmiennych definiujących problem, określenie zakresu badanego problemu, ustanowienie celów oraz budowę

modelu idealnej rzeczywistości i odpowiadających jej wskaźników¹. Podejście to wpłynęło na strukturę całej pracy oraz na opisanie koncepcji zielonej gospodarki i zakresienia jej ram.

W celu stworzenia narzędzia pomiaru zachodzącego procesu posłużono się wielowymiarową analizą porównawczą (WAP) będącą zbiorem metod służących konstrukcji miar syntetycznych oraz liniowego porządkowania obiektów opisywanych przez dużą ilość zmiennych [Hellwig,1968]. Wykorzystano metodę porządkowania liniowego zbioru obiektów z wykorzystaniem syntetycznego miernika rozwoju (SMR) [Walesiak, 2011] jakim jest Indeks Zielonej Gospodarki. Obiektami badanymi jest 27 krajów członkowskich Unii Europejskiej. W pracy wykorzystano dane statystyczne pochodzące z międzynarodowych i krajowych instytucji statystycznych, głównie z Eurostatu, Europejskiej Agencji Środowiska, OECD, ONZ, Międzynarodowej Organizacji Pracy oraz GUS. Badania pierwotne dotyczyły przygotowania kwestionariusza i zebrania opinii ekspertów-naukowców z kilku polskich uczelni na temat ważności zmiennych opisujących zieloną gospodarkę w poszczególnych krajach.

W pierwszym rozdziale rozważania mają charakter poznawczy, opisowo-wyjaśniający. Dokonana została diagnoza sytuacji kryzysowej na podstawie analizy literatury, danych statystycznych i dokumentów źródłowych instytucji rządowych i międzynarodowych. W opisie przyczyn kryzysu wszystkie one podzielają krytyczne zdanie o dotychczasowym sposobie gospodarowania i metodach mierzenia wzrostu gospodarczego. Zrozumieniu przyczyn pojawienia się koncepcji zielonej gospodarki sprzyja identyfikacja wyzwań i trendów globalnych, ujawniających się na styku gospodarki i środowiska. Wyzwania globalne generowane są głównie przez człowieka w ramach dotychczasowego systemu gospodarczego, dlatego też przedstawione zostały główne cechy tego systemu generujące sytuacje kryzysowe. W tej części pracy podkreślone są jeszcze dwa elementy toczących się zmian – po pierwsze, ujawniająca się coraz bardziej złożoność, niepewność i niestabilność współczesnych problemów oraz rola państwa w procesie koniecznych zmian.

W drugim rozdziale scharakteryzowana została koncepcja zielonej gospodarki oraz kierunki i cele przyszłego rozwoju na podstawie programów wychodzenia z kryzysu i nowych strategii rozwoju przyjętych przez Unię Europejską i takie organizacje międzynarodowe, jak: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW), Międzynarodowa Organizacja Pracy (ILO), Światowa Organizacja Handlu (WTO). Zielona gospodarka jest traktowana jako stan pożądany. Można by powiedzieć, że związane to jest z funkcją normatywną ekonomii, która przechodzi od obiektywnego opisu do wyboru wartości i celów. Wybór ten jednak w odniesieniu do zielonej gospodarki dokonał się poza nauką, akceptację dla wprowadzania zielonej gospodarki wyrazili decydenci polityczni, uzyskała ona

---

¹ Analiza systemowa obejmuje dodatkowo: sformułowanie polityki wprowadzającej zmiany, wdrożenie polityki i monitoring co nie było przedmiotem pracy.

też akceptację podmiotów gospodarczych. Zielona gospodarka- w niniejszej pracy- została przedstawiona dwutorowo:

– jako koncepcję polityczną zdefiniowaną w dokumentach strategicznych organizacji międzynarodowych, będącą priorytetem i wytyczną polityki gospodarczej, rolnej, transportowej, fiskalnej, finansowej, a nawet społecznej w wielu krajach świata²;

– jako rosnący sektor realnej gospodarki (produkcji odnawialnych źródeł energii, rolnictwa ekologicznego, zrównoważonego transportu, ekologicznej żywności czy przyjaznych środowisku usług).

Analizy dokonane w pracy nie dotyczą tego, jaką alternatywną koncepcję gospodarczą wybrać (bo została już wybrana), ale raczej są krytycznym spojrzeniem na adekwatność i skuteczność rozwiązań proponowanych w ramach zielonej gospodarki w odniesieniu do nasilających się problemów globalnych. Na podstawie kwerendy literaturowej przeanalizowano szanse i zagrożenia związane z zieloną gospodarką.

W trzecim rozdziale omówiono dylematy związane z tworzeniem wskaźników syntetycznych i wyborem zmiennych (wskaźników szczegółowych) oraz zalety i wady mierników syntetycznych. Dokonano porównania i analizy definicji zielonej gospodarki tworząc jej systemowy model koncepcyjny. Pogrupowane zostały słowa kluczowe, które posłużyły do określenia zakresu zielonej gospodarki i jej obszarów. Do każdego obszaru zaproponowano zmienne opisujące kraje i ich definicje. W końcowej części rozdziału omówione zostały trendy zmian i pozycje państw w ramach każdego ze wskaźników oparte na danych statystycznych Eurostatu, OECD oraz materiałach źródłowych.

Czwarty rozdział jest opisem metody konstruowania Indeksu Zielonej Gospodarki (IZG) dla wszystkich krajów Unii Europejskiej, opartej na metodzie taksonomicznej w ramach wielowymiarowej analizy porównawczej. Umożliwia ona opisywanie obiektów (krajów) za pomocą wielu zmiennych. Wagi zmiennym, wchodzącym do syntetycznego indeksu - na podstawie przygotowanego specjalnie kwestionariusza - nadane zostały przez grupę ekspertów, w większości profesorów ekonomii ekologicznej, z wielu polskich uczelni. W ten sposób eksperci mogli zdecydować o ważności poszczególnych obszarów i wskaźników dla pomiaru wielowymiarowego zjawiska, jakim jest zielona gospodarka. Opracowany indeks jest syntetycznym narzędziem klasyfikacji obiektów (krajów). Indeks Zielonej Gospodarki przetłumaczył strategiczną wizję na konkretne mierzalne cele oraz umożliwił ukazanie aktualnego stanu zaawansowania zielonej gospodarki w poszczególnych krajach, co może być punktem wyjścia do oceny postępu w tym zakresie w przyszłości. W dalszej

---

² W latach 2009-2013 powstało wiele międzynarodowych, regionalnych i krajowych strategii zielonej gospodarki oraz strategii zielonego wzrostu w Europie, Azji, Afryce i Ameryce. Więcej na ten temat w rozdziale 2. Źródło: [UNDESA 2012].

części zaprezentowane są wyniki badań, czyli ranking krajów według IZG oraz analiza wrażliwości indeksu i opinii ekspertów, a także analiza wyników badań. Za pomocą rankingu w poszczególnych obszarach porównano kraje UE i pokazano różnice w ich potencjałach oraz ich słabe i mocne strony w odniesieniu do zielonej gospodarki. Zakończenie zawiera wnioski z badań i przewidywania, dotyczące przyszłych trendów związanych z zieloną gospodarką.

Praca podejmuje temat zielonej gospodarki jako priorytetu strategii rozwoju, przyjętej przez organizacje międzynarodowe, regionalne i poszczególne kraje, oraz toczącej się równolegle transformacji gospodarki, wyrażonej poprzez polityki państw, programy działania, instrumenty finansowe i ekonomiczne. Decydenci polityczni potrzebują naukowej diagnozy sytuacji, określenia kierunków zmian, stworzenia narzędzi zarządzania transformacją. Przemiany, toczące się w gospodarce, łączą się z podobnymi zmianami zachodzącymi w poszczególnych przedsiębiorstwach i w życiu społecznym. Dynamika zmian w złożonym systemie gospodarka – społeczeństwo – środowisko sprawia, że pojawia się rozdźwięk pomiędzy polityką (zarządzaniem publicznym) a nauką analizującą proces zmian. Praca niniejsza rozpoznaje problem zielonej gospodarki jako kierunku zmian a także jest próbą stworzenia narzędzia także dla polityków do pomiaru postępu w osiąganiu celów i podejmowania decyzji w ramach długofalowego zarządzania publicznego

Wkład własny autorki to:

1. zaprezentowanie koncepcji zielonej gospodarki jako ważnego priorytetu rozwoju;
2. przedstawienie w ujęciu systemowym uwarunkowań gospodarczych, środowiskowych i społecznych powstania koncepcji zielonej gospodarki;
3. omówienie roli podmiotów międzynarodowych i regionalnych w tym procesie;
4. opisanie zielonej gospodarki jako nowej fazy transformacji gospodarczej;
5. analiza i porównanie istniejących definicji zielonej gospodarki oraz zdefiniowanie na ich podstawie zakresu zielonej gospodarki, w celu stworzenia syntetycznego indeksu;
6. stworzenie narzędzia pomiaru zielonej gospodarki (Indeks Zielonej Gospodarki), przeprowadzonego analizą i selekcją wskaźników szczegółowych;
7. analiza i ocena realizacji celów zielonej gospodarki w krajach Unii Europejskiej na podstawie Indeksu Zielonej Gospodarki.

Praca dotyczy zagadnień na styku nauki, gospodarki i polityki, wypełniając istniejącą lukę badawczą. Ma walor praktyczny, gdyż biorąc pod uwagę decyzje polityczne dotyczące wyboru zielonej gospodarki jako kierunku rozwoju, porządkuje stan wiedzy na jej temat i dostarcza narzędzia czyli Indeksu Zielonej Gospodarki do porównań międzynarodowych oraz do podejmowania przyszłych decyzji.

4. Charakterystyka dorobku dydaktycznego

W trakcie mojego zatrudnienia na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu, Zachodniej Wyższej Szkole Handlu i Finansów Międzynarodowych w Zielonej Górze, Wyższej Szkole Zarządzania i Finansów we Wrocławiu i Wyższej Szkole Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu przygotowałam sylabusy i prowadziłam zajęcia dydaktyczne (na studiach licencjackich, magisterskich i podyplomowych) z następujących przedmiotów:

1. Procesy integracyjne z Unia Europejską (wykład)
2. Ekonomia integracji europejskiej (wykład i ćwiczenia)
3. System finansowy Unii Europejskiej (wykład)
4. Jakość życia w Unii Europejskiej (wykład)
5. Finanse publiczne (wykład i ćwiczenia)
6. Przedsiębiorstwo na rynku międzynarodowym (wykład i ćwiczenia)
7. Zarządzanie wymianą międzynarodową (wykład i ćwiczenia)
8. Międzynarodowe transakcje gospodarcze (wykład i ćwiczenia)
9. Logistyka międzynarodowa (wykład)
10. Ekonomia i organizacja handlu zagranicznego.(wykład i ćwiczenia)
11. Prawo wspólnotowe i integracja europejska (wykład i ćwiczenia)
12. Polityka strukturalna Unii Europejskiej
13. Projekty unijne (wykład)
14. Green Economy and Finance (wykład)
15. Public Finance (wykład i ćwiczenia)
16. Strategic Public Finance (wykład i ćwiczenia)

Od wielu lat prowadzę zajęcia na studiach podyplomowych, na które przygotowałam autorskie wykłady:

- Praktyka zarządzania projektami unijnymi - nowa perspektywa finansowa 2014-2020
- Wykłady *Polityka regionalna i fundusze strukturalne, Strategia Europa 2020, Perspektywa finansowa 2014-20* (8 godzin)
- Inwestycje w odnawialne źródła energii - energetyka prosumencka w systemach energetycznych –wykład *Rola OZE w strategii zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej* 4 godz.

Uczestniczyłam w międzynarodowych warsztatach: *The future of sustainable lifestyles and entrepreneurship - Forum for Action on Sustainability, Intrapreneurship and Innovation*, zapoznając się z systemowym podejściem do wdrażania idei zrównoważonego rozwoju na poprzez edukację –

politykę – biznes – organizacje pozarządowe. Poznałam międzynarodowych projektów edukacyjnych w zakresie zrównoważonej produkcji i konsumpcji 24-25.05.2011 r.

Od marca do czerwca 2012 roku byłam sekretarzem zespołu do spraw Krajowych Ram Kwalifikacji na Wydziale Zarządzania, Informatyki i Finansów przygotowującego efekty kształcenia na kierunku: Finanse i rachunkowość.

Uczestniczyłam w Konferencji *Dydaktyka Finansów*, 18 czerwca 2012 z referatem: *Wdrażanie podejścia zorientowanego na efekty kształcenia – Doświadczenia Wydziału Zarządzania, Informatyki i Finansów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*

W wydawnictwie pokonferencyjnym ukazał się mój referat: Ryszawska B., *Wdrażanie podejścia zorientowanego na efekty kształcenia – Doświadczenia Wydziału Zarządzania, Informatyki i Finansów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu- Kierunek Finanse i Rachunkowość*, Materiały konferencyjne Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu red. A. Gospodarowicz, A. Nosowski, Wrocław 2012.

W ramach realizowanej przeze mnie działalności dydaktycznej zajmuję się kształceniem kadr, polegającym na promowaniu magistrów, licencjatów na kierunku Finanse i Rachunkowość na Wydziale Zarządzania, Informatyki i Finansów. Od 2004 roku byłam promotorem 44 prac magisterskich. W Zachodniej Wyższej Szkole Handlu i Finansów Międzynarodowych prowadziłam w latach 2005- 2010 seminarium licencjackie promując 25 osób i recenzując 14 prac licencjackich. Na dotychczasowych edycjach studiów podyplomowych *Praktyka zarządzania projektami unijnymi* na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu prowadzę od 2009 seminaria dyplomowe, na których pod moim kierunkiem obroniło się 35 osób.

Jestem również promotorem pomocniczym obok prof. dr hab. Bogumiła Bernasia pracy doktorskiej magister Klaudii Pujer pt: *Oczekiwania dolnośląskich przedsiębiorców wynikające z perspektywy przystąpienia Polski do strefy euro w warunkach destabilizacji Unii Ekonomicznej i Monetarnej* od maja 2013 roku.

Przygotowałam i przeprowadziłam 16 godzinne szkolenie dla studentów w ramach Kuźni Kadr 3 pt: *Zielona Gospodarka - nowy kierunek rozwoju biznesu* z autorskim programem.

Moim autorskim, innowacyjnym projektem są wykłady po angielsku z przedmiotu *Green Economy and Finance*, związane są one z tematem mojej pracy naukowej. Na zajęciach omawiamy aktualne problemy transformacji gospodarczej dokonującej się zwłaszcza w Unii Europejskiej i krajach OECD.

5. Osiągnięcia badawcze (działania innowacyjne i wdrożeniowe)

W okresie od uzyskania stopnia naukowego doktora byłam wykonawcą następujących prac o charakterze badawczo-wdrożeniowym:

- Kierownik projektu badawczego *Wpływ społecznie odpowiedzialnych działań przedsiębiorstwa (CSR) na jego wartość*, nr 2011/03/B/HS4/05359 finansowany przez Narodowe Centrum Nauki, termin realizacji 2012-2014. Celem projektu jest weryfikacja wpływu czynników związanych ze społeczną odpowiedzialnością biznesu na jego wartość. W części teoretycznej badan przedstawione zostały różne sposoby implementacji koncepcji CSR w przedsiębiorstwach oraz dokonana została krytyczna analiza sposobów wdrażania tego typu działań przez różne instytucje współczesnej gospodarki rynkowej (rządy, instytucje rynku kapitałowego, organizacje). Badania wpisały się w nurt rosnącego zainteresowania społeczną odpowiedzialnością biznesu po wybuchu ostatniego kryzysu finansowego. Społeczna odpowiedzialność biznesu i podmiotów publicznych jest też elementem zachodzącej obecnie transformacji gospodarki w stronę większego zrównoważenia. Jej rola polegać może na odbudowie zaufania społecznego do podmiotów gospodarczych i politycznych.

- Członek zespołu badawczego w ramach badań własnych typu B realizowanych pod kierunkiem prof. dr hab. B. Bernasia:

- a) pt. „Finanse Unii Europejskiej” – rozpoczęcie tematu w 2004 r.

- b) pt. „Finanse publiczne Unii Europejskiej” – rozpoczęcie tematu w 2007 r. Efektem tych badań było wydanie dwóch publikacji książkowych.

- Członek zespołu (module leader) realizującego projekt *Integracja Europejska dla najmłodszych* w programie unijnym Jean Monnet na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu 1.01.-31.12.2012 (przygotowanie publikacji i materiałów dydaktycznych dla nauczycieli pt: *Integracja Europejska dla najmłodszych*).

6. Osiągnięcia w działalności organizacyjnej

- W kadencji 2012-2016 jestem członkiem Rady Wydziału Zarządzania, Informatyki i Finansów (z wyboru jako przedstawiciel niesamodzielnych pracowników nauki)
- 2012 r. (marzec –czerwiec byłam koordynatorem Wydziałowej Komisji do spraw Krajowych Ram Kwalifikacji na kierunku Finanse i Rachunkowość
- Uczestniczyłam w organizacji konferencji katedry *Zarządzanie Finansami firm- teoria i praktyka* w roku 2009 i 2012. Na konferencję w 2012 roku organizowałam sesję tematyczną poświęconą *Sustainable finance* oraz panel dyskusyjny z zaproszonymi gośćmi
- W latach 2006-2008 byłam członkiem International Atlantic Economic Society

- Od 2009-roku jestem członkiem Europejskiego Stowarzyszenia Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych
- Członek grupy roboczej w Zespole do spraw społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (CSR) przy Ministerstwie Gospodarki (w latach 2011-2013).

7. Współpraca krajowa i międzynarodowa

- The 63rd International Atlantic Economic Conference 14-18 marca 2007 w Madrycie, nawiązanie kontaktów naukowych i członkostwo w International Atlantic Economic Society
- VI Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju* 2-5.07.2007, Tallin University of Technology, 2007.

Współpracuję z pracownikami *Wuppertal Institute Collaborating Centre on Sustainable Consumption and Production*. Na ich zaproszenie uczestniczyłam w międzynarodowych warsztatach: *The future of sustainable lifestyles and entrepreneurship - Forum for Action on Sustainability, Intrapreneurship and Innovation*, na których współprowadziłam jeden z bloków warsztatowych z Piotrem Magnuszewskim z Centrum Rozwiązań Systemowych we Wrocławiu 24-25.05.2010, Wuppertal (Niemcy).

Odbyłam szkolenie *Kształcenie holistyczne i ekologiczne* w Kushi Institute w Kiental Szwajcarii od 1 kwietnia do 12 maja 1988 roku. Staż naukowy w Instytucie Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego w Warszawie, 15 maja - 30 czerwca 1988. Staż dydaktyczny w maju 2010 Bergische Universität w Wuppertal.

8. Nagrody, wyróżnienia i odznaczenia

1991 – nagroda rektora indywidualna stopnia drugiego za osiągnięcia w pracy naukowej

2008 – nagroda rektora za osiągnięcia naukowo-dydaktyczne

Odznaczenia:

2008 – srebrny medal zasługi za długoletnią służbę – Prezydent RP

.....
data

.....
podpis habilitanta